

PŘÍLOHA

DESETILETÍ DUCHOVNÍ OBNOVY

ANKETA: CO PODLE VAŠEHO NÁZORU DALO DESETILETÍ CÍRKVI A CO NÁRODU?

Rokem 1997 končí pozoruhodný projekt svatovojtěšského Desetiletí duchovní obnovy českého národa. Oslovili jsme proto muže, kteří stáli přímo u jeho zrodu – Prof. Tomáše Halíka a Prof. Petra Piňhu, jakož i další církevní činitele, kteří byli projektu blízko již v jeho raných fázích. Položili jsme jim jedinou otázku: Co podle Vašeho názoru dalo Desetiletí církvi – a co národu?

MCP

TOMÁŠ HALÍK

Desetiletí přineslo šanci, a to velkou šanci. Myslím, že to byla dokonce největší šance, kterou církev v českých zemích měla za řadu desetiletí. Základním úkolem církve je evangelizace, to jest vtělování Evangelia do živé kultury, do životního stylu lidí, a Desetiletí mělo být takovou konkrétní evangelizací v Čechách na konci dvacátého století. Mělo být laboratoří životního stylu pro nové tisíciletí. Mělo být něčím, co církev nabere z pokladu své historické zkušenosti i z duchovních hodnot, které jsou jí svěřeny, a osloví tím celý národ, všechny lidi dobré vůle. V úvodním programu se zdůrazňovalo, že by bylo naivní a arogantní, kdyby si církev myslela, že tu duchovní obrodu národa může provést vlastní silou, a proto vyzývá ke spolupráci všechny lidi dobré vůle. Byla to opravdu velká šance.

V listopadu 1989 všechna možná hnutí obracela kabáty a lepila horlivě všelijaké programy – a katolická církev už takový program, dosti realistický a velmi perspektivní, měla. V prvních letech už přinesl své konkrétní plody a tehdy na přelomu přesně odpovídal tomu nejzávažnějšímu, oč ve společnosti šlo – vytvořit morální klima pro život svobodné společnosti. Navíc tam byly velmi aktuální důrazy, spojené se symbolickou postavou svatého Vojtěcha – naše přináležitost k Evropě, naše navázání na nejnositelnější tradice českých dějin.

Ta šance byla naplněna minimálně. Kde je vina, to je otázka dosti těžká. Myslím si, že jsme na počátku programu do určité míry přecenili i možnosti církve samé. Já

sám jsem vyrůstal v prostředí, utvářeném takovými lidmi, jako byli Josef Zvěřina, Antonín Mandl a Oto Mádr, a se značnou dávkou naivity – jak nyní vidím – jsem implicitně předpokládal, že katolická církev v českých zemích se bude přetvářet k této podobě. Pak jsem zjistil – a stálo mě to mnoho vnitřního utrpení a značnou frustraci – že velká část církve a zejména velká část kléru žije v odlišném duchovním horizontu než ti lidé, kteří mi ukazovali cestu ke křesťanství. Že církev, někdy i ve svých čelných představitelích, se příliš zahleděla do administrativně-technických problémů pastorače v užším slova smyslu. Krátkodechý pragmatismus a prakticismus převládá nad uvažováním o jakémkoliv koncepci a vizi, dokonce bylo možno vyzorovat nechuť k uvažování o budoucnosti, takže priority – pokud vůbec lze o něčem takovém mluvit – byly stanoveny chybně. Církev se ne dost zřetelně snažila o práci se sympatizanty, které zde kolem roku 1989 měla, natož o to, aby dostatečně srozumitelně oslovila celek společnosti.

Desetiletí neslo v sobě atmosféru poloviny 80. let, kdy tady byla obrovská touha a očekávání určitých změn, a současně velice dobrá intuice, že jakékoliv společenské změny nemohou zůstat jenom na rovině politické, ekonomické a sociální, ale že radikální obnova společnosti předpokládá především změnu morálního klimatu a hodnotové orientace. Jenomže jsme nečekali tak překotný vývoj, mysleli jsme, že to půjde cestou jakési stále se rozšiřující „perestrojky“ – a dynamika a radikálnost společenských změn nás do určité míry zaskočila. Tak, jako se ukazuje, že společnost sama jich nedorostla, že není dosud schopna naplnit ten náhle otevřený prostor svobody, ani církev na tom není v zásadě jinak.

Jistě svou roli sehrál i fakt, že lidé, kteří stáli u zrodu programu Desetiletí spojení, byli zahrnuti řadou velice závažných a náročných úkolů. Můj nejbližší spolupracovník v té věci, profesor Petr Piřha, se záhy stal ministrem, já sám zase sekretářem biskupské konference a spadly na mne ještě další povinnosti. Téměř všichni kněží, kteří byli členy původního, pololegálního výboru Desetiletí duchovní obnovy, se stali biskupy – Miloslav Vlk, Jan Graubner, František Lobkowicz, František Radkovský a Vojtěch Cikrle, Aleš Opatrný pak blízkým spolupracovníkem biskupského sboru. Tito lidé byli pověřeni spoustou praktických úkolů při obnově života diecézí a cíl Desetiletí, přesahující urgentní povinnosti každého z nás, se nám poněkud ztratil ze zřetele, a najednou tu nebyl nikdo, kdo by mohl do tohoto díla vložit celou svou energii a celé své srdce. A to byla velická chyba, protože takové dílo musí být ztělesňováno několika lidmi, kteří v něm vidí svůj ne-li jediný, tedy alespoň hlavní úkol svého života.

Další chybu jsme udělali v tom, že jsme tehdy po převratu pod vlivem jednoho z nás odmítli cestu zřetelnější medializace tohoto programu a zvolili „tichou anežskou cestu“: Nechtěli jsme, aby v té době, kdy všichni vybuchávají nějaké programy, byl tento program vnímán jako jeden z mnoha programů na tržišti idejí a politických i jiných nabídek. Dnes si myslím, že ta zdrženlivost vůči mediálnímu světu nebyla moudrá.

Ale i celková atmosféra společnosti byla poznamenána hektičností, vystalo tolik různých cílů a lákadel a jen málo lidí mělo smysl pro nějaké dlouhodobé programy duchovního rázu. To všechno – a možná ještě jiné faktory – přispělo k tomu, že dílo Desetiletí nemá zřetelný a viditelný dosah.

Za programem Desetiletí byla určitá filosofie dějin českého národa. Chtěli jsme zdůraznit, že Vojtěch je pravděpodobně prvním ztělesněním motivu, který postupuje celé české dějiny: motivu volání k niternosti a opravdovosti, viz Vojtěchovo spojení s obnovným hnutím v Cluny; i díky Vojtěchovi se později v Čechách tak dobře ujímaly všemožné reformní myšlenky – česká reformace a další proudy, které jdou až k národnímu obrození, a v sekulární podobě až k Masarykově výzvě k „revoluci hlav a srdcí“. Tato výzva k nepovrchnosti je jedním pólem české spirituality – a druhý je ten pól švejkovský, řekněme horizontální, pól bránící se jakémkoliv patetičnosti. Právě v napětí mezi obojí polohou je specifičnost českého duchovního klimatu.

Jenže k Vojtěchovi patří i tragika postav, které přerůstají český horizont a které jsou svým okolím nepochopeny a odmítány. Vojtěch je přece také jeden z prvních, kteří jsou svým národem odmítnuti a někdy pak umírají v cizině. I tím předznamenává osud mnoha Čechů, vzpomeňme na Komenského a řadu postav až do nedávné historie. Možná tedy, že je Desetiletí právě svou neúspěšností a ztroskotáním typicky vojtěšské.

A teď záleží jen na nás, co s z toho vezmeme. Jestli to bude jen nějaká zatrpklost a resignace, nebo – s určitým odstupem – i zamyšlení nad tím, v jaké podobě je možné tu touhu a naději, která se v polovině 80. let ozvala, zdvihnout a realizovat třeba v novém kontextu.

Navíc, takové věci, jako je program duchovní obnovy, nelze verifikovat změnami, verifikovatelnými sociologickými dotazníky a statistickými ukazateli. Osudy některých lidí byly Desetiletím zasaženy, vím o řadě farností, které poctivě procházely programem Desetiletí a každý rok hledaly odpovědi na výzvy jeho jednotlivých postav a témat. Jedna taková farnost, která se nadchla už první rok pro anežskou ideu vzájemné pomoci, třeba pravidelně hostí děti z Černobyly a podobných iniciativ je jistě řada, jenže se o nich neví. Tyhle ty drobné ohýnky naděje jsou možná důležitější než některé věci, které jsou mediálně atraktivní, a já věřím, že to všechno nebylo nadarmo.

PETR PIŤHA / DESETILETÍ DUCHOVNÍ OBNOVY
NÁRODA PŘED MILENIEM MUČEDNICKÉ SMRTI
SV. VOJTĚCHA (1988-1997)
(KAJÍCÍ ZAMYŠLENÍ)

V chaotickém spádu všelikých událostí přiblížil se závěr Desetiletí duchovní obnovy národa spjatý s oslavou milenia mučednické smrti sv. Vojtěcha. Je vlastně nemožné vyslovit se k těmto deseti létům, neboť šlo o dobu tak překotnou, že ji žádný přímý účastník nemůže celostně uvidět. Snad s odstupem, který potřebuje historik, a s širokým výzkumem, jaký může nabídnout moderní sociolog, bude možné podat takový obraz. I ten bude ovšem posunut od originálu chodu dějin a jednotlivých životů. Bude nutně zobecňovat, bude studované době dodávat interpretace založené na důsledcích, které se projeví později, nebude mít onen živý, reaktivní cit, kterým jsme naplněni my jako přímí účastníci popisovaných dějů. V danou chvíli je navíc jasné, že vůbec nikdo nemá dostatečné informace o průběhu Desetiletí a bez výjimky každý, kdo o něm bude mluvit, bude nejen ovlivněn částečností svých informací, ale také bude propadat do svých osobních pocitů. Ne nadarmo užil jsem podtitul *kající zamyšlení*. Chci jím zcela jasně dát najevo i subjektivitu pohledu i vnitřní pocit pisatele. V tomto článku vůbec nejde o analýzu stavu předchozího a současného, ale o svědectví a vyznání, děkování a obavy jednoho člověka, který mezi deseti miliony dalších prošel dobou, které říkáme Desetiletí duchovní obnovy národa.

Dvě skutečnosti zdají se mi dost jasné, alespoň teoreticky. Prvá je, že přestože, jak výše uvedeno, není možné podat deskriptivně a analyticky obstojný obraz, je možné jako vždy a všude uvidět jakési zásadní rysy. Ty nám mohou pomoci k orientaci a tím i k nějakému pevnějšímu názoru. Druhou je, že v úvaze o duchovním desetiletí neměli bychom propadnout podstatnému rysu světského vidění světa, totiž výkaznictví výkonů, ale zajímat se o znamení času. Tím neříkám, že velké výkony, odvážné činy a různá dílčí vítězství máme odstrčit v nějaké pohrdavě nadnesené a běžnému životu nadřazené abstraktní duchovnosti. Žádná taková duchovnost neexistuje. Duchovní je v lidských životech vždy dimenzí konkrétního a tělesného a jedině díky tomu můžeme znamenat časů vůbec uvidět.

K vytvoření názoru a k pochopení, proč je můj závěrečný, výsledný pocit z Desetiletí povytce kající, je třeba vyzvednout počáteční úmysl tohoto jistě velkoryse pojatého počínání. S myšlenkou Desetiletí přišel Dr. Tomáš Halík. (Nemohu vyloučit, že jsem byl prvním, za kým s nehotovou ještě myšlenkou zašel.)

Společenský kontakt tvořila vzrůstající únava a depresivita, která se mísila s rovněž vzrůstajícím přesvědčením, že musí dojít k nějakému zlomu. Míra lži, v níž společnost žila, začala se projevovat v oblasti hospodářské příliš zřetelně a moc politická se kyvadlovitě stále více rozhoupávala mezi dvěma polohami. Na jedné straně bážlivým nabízela více malých výhod, aby zastřela své hospodářské neúspěchy. Na druhé

straně však zvyšovala ostrost dohledu, neboť se necítila dost pevnou a jistou. Obě vychýlení byla pro státní moc osudná. Zvětšování výhod vždy více ukazovalo na to, jak jsou nepatrné, a zesilování represe vedlo k jasnějšímu vidění, že jde o tvrdý policejní režim. Země se probouzela. Z dnešního pohledu je zajímavé, že panovalo dosti rozšířené, ne-li všeobecné, přesvědčení, že situace je špatná hlavně z důvodů morálních. Opravdu mnoho lidí bylo přesvědčeno, že nemravnost socialistického systému se projevuje i kolapsem hospodářským. Nemravnost byla ovšem přičítána na účet státu. Svým způsobem to bylo i náležité. Jednotlivci jistě byli a zůstanou zodpovědní za své činy a své celoživotní přístupy, nicméně tehdejší život běžel již čtyři desetiletí pod silným tlakem znemravňujících podmínek. Odvíjel se v křivém rámci, který nutně pokrivoval vše, včetně života spravedlivých. Tyto skutečnosti přirozeně vedly k tomu, že se spojovaly, proplétaly a do jediného proudu slévaly otázky hospodářské, politické, ideologické a mravní. Spojovaly se tak, že tvořily jediný celek a všeobecně docházelo k obrovskému zjednodušení, jež jsme znali jako opozici mezi *my*, tj. bezbranní obyvatelé země odsouzení k mlčení, a *oni*, tj. samozvaní vládcí opění o moskevskou brannou okupační moc, tupí byrokraté a fízlové, kteří ničí zem (až i ve smyslu ornice) a národ (až i ve smyslu kulturní tradice celku a identity každého člena).

Význam církví (podtrhuji plurál) v čele s nejpočetnější církví katolickou tehdy narůstal. Přes obrovské šikany a přes brutální útoky let padesátých stále byla náboženská shromáždění nedělních bohoslužeb udržena a dá se říci, že byla snad jediným běžně užitým způsobem práva shromažďovacího. Ani to nebylo pro věřící bez následků. Tvrdým postihem bylo vyloučení jejich dětí z možnosti vyššího vzdělání a tím odsouzení k nemožnosti využít vrozených schopností. Církev ovšem skýtala jakousi možnost veřejného vystoupení, byť jen v podobě mlčenlivé demonstrace nesusouhlasu se státní doktrínou. Církev však byla chápána i jako ten, kdo má v rukách poklad oné mravnosti, jejíž nedostatek byl spatřován jako příčina všeho zla.

K sociopolitickému rámci tehdejší doby patří ještě narůstající pocit národního ohrožení. Proletářský internacionalismus a pečlivá snaha – kromě muzeálně udržovaného folklóru – vyhubit jakoukoli odlišnost vyvolávala pochopitelně nacionálně podbarvenou reakci obrany kulturní identity. Při striktně ateistickém postoji byly dávná tradice katolické církve opřena o svatováclavský motiv pravého a jediného dědice a vladaře, tradice duchovních hodnot československých držících Kralickou bibli a prorocký Komenského Kšaft a dokonce i fakt, že Hus byl kněz a že jeho zájem o pravdu byl potvrzen heroickým sebenasazením, postaveny do jedné řady, došlo k velkým změnám v chápání katolické církve. Komunistický režim se sice pokoušel postupovat podle klasického hesla nepevných absolutních vlád *divide et impera* a uměl zneužívat jednotlivosti, ale vpsledku se dopracoval jediného: velkého vzájemného porozumění mezi církvemi. Podařilo se ovšem, že ve všech došlo k bolestné puklině mezi těmi, kdo byli získáni pro kolaboraci s režimem, a těmi, kdo odolali. Obě skupiny však byly přivedeny k vzájemné blízkosti, ne-li jednotě. Přísluhovači byli přímo

vedení k jakémusi socialistickému ekumenismu, věrní a poctiví ke společné obraně. Pro katolíky šlo o dobu dovršení rehabilitace v očích českého národa. Odiózní nálepka protičeské orientace, kterou si katolická církev vinou dostatečného množství hloupě prorakously vystupujících kněží vysloužila a která byla po celou dobu prvé republiky vášnivě lepena na všechno katolické, se výrazně setřela pevnými postoji katolických osobností za války a zmizela v době, kdy kardinálové Beran a později Tomášek stanuli v pozici zosobnění odporu proti komunistické zvlí.

Halíkova myšlenka Desetiletí duchovní obnovy národa odpovídala přesně na daný sociopolitický i duchovní kontext doby. Proti životu ze dne na den přinášela skutečnou perspektivu. Tím se lidem otevíral alespoň časový prostor a rušila se tak depresivní stísněnost. Proti pocitu, že se nedá vůbec nic dělat, stavěla možnost dlouhodobě a soustavně na něčem smysl dávajícím pracovat. Upozorňovala na potřebu upevnění základních osobních ctností, jež převážně byly ctnostmi sociogenními. Myšlenka měla i významný rozměr národní, protože desetiletí nebylo postaveno na nějakém abstrahovaném moralizování, ale bylo opřeno o české a moravské světecké osobnosti. Ctnosti tak dostávaly svou tvář a lidské jméno, zpravidla české jméno. Duchovní tradice byla demonstrována na doložených příkladech správného jednání. Myšlenka však byla také otevřena široké společnosti, neboť jakkoli měly jednotlivé roky svého svatého patrona, byly to především roky určitých vážných zamyšlení nad tématy, která byla pro celou společnost tematicky klíčovými. Navíc byly pořadě osloveny nejrůznější profesní skupiny obyvatelstva – lékaři a zdravotníci, právníci, učitelé atd. Zásadní ovšem na myšlence Desetiletí bylo dvojí: pokusit se postavit hráz postupující demoralizaci a depresivitě a pokusit se připravit pro budoucí generaci, schopnou vytvářet kvalitní společenství ať už lokální či celostátní.

Myšlenka byla sice jasná a dobře promyšlená, její prosazen však nebylo nijak jednoduché. Dr. Halík tehdy nejen dosti riskoval, ale hlavně osvědčil na svůj věk obdivuhodné umění vyjednávací. Získal vskutku širokou podporu. Přesvědčil o významu dlouhého programu stárnoucího kardinála, který věru nemohl počítat s tím, že se dožije konce tak dlouhé akce. Vysvětlil významným a vlivným osobnostem církve nutnost lokálního pojetí celé akce. To nebylo jednoduché, neboť tito mužové s výjimkou papeže upozorňovali na potřebu zdůraznit christologický, obecný moment a vyzdvižení lokálních světců považovali za nevhodné. Podařilo se mu překonat unavenou malátnost mnoha kněží, kteří zcela právem říkali, že toho i bez Desetiletí mají nad hlavu a žádné akce je nezajímají. Přesvědčil řadu představitelů nekatolických církví, že nejde o katolickou akci a podařilo se mu obhájit i patrony roků. Rok vzdělávání, tradice a učitelů byl položen do roku velkého Komenského jubilea. Způsobil, že v proudu této velké myšlenky se spojilo úsilí veřejně činné a skrytě pracující církve. Co se nepodařilo a ani nemohlo podařit, bylo to, aby se jasně artikuloval zápas duchovní a boj politický, naděje a očekávání. V dané chvíli byly tyto dimenze téměř neoddělitelně spjaty a bohužel skoro nikdo je nedovedl vidět odděleně. Halík sám

měl v této věci v hlavě nadšený zmatek. Byla to tato, řekněme vada krásy, která ukazovala, že Halíkův úspěch byl dán i příhodností doby. Myšlenka Desetiletí byla natolik nosnou, že se stala krystalizačním prvkem, kolem něhož se seskupily síly i osobnosti velmi rozličných názorů a sjednotily se ke společnému vystoupení.

Až dosud mluvil jsem o Desetiletí jako lidský pamětník určitého profesního vzdělání. Nyní přidám malou poznámku jako věřící kněz. Jsem přesvědčen, že myšlenka Desetiletí se zalíbila Bohu. Ten jí dal vskutku zázračnou ochranu. Jen On ví, jak se stalo, že přes všechny školácké naivity nebyli zcela neprofesionálně konspirující spolupracovníci během jediné hodinové akce zpozatýkáni profesně zdatnou kontrarozvědkou. Jen On ví, jak se stalo, že význam a pádnost plánu unikla státnímu dohledu nad církvemi. Zatímco západní sociologové a politologové považovali celý plán za geniální útok proti režimu a musili být na kolenou prošeni, aby to nikdy nikomu neřekli, byli státní tajemníci na ministerstvu kultury i vnitra raněni slepotou a odsouhlasili Desetiletí jako hloupý výraz babské zbožnosti k nějakému zapomenutému světcu. Budoucí pisatel českých církevních dějin s úsměvem upozorní na zázračnou koincidence toho, že v roce 1989, který byl v Desetiletí pod patronací svätce, který měl celý život oplétačky s policií, nebyl nikdo z významnějších aktérů kruté policií napaden. S ještě větším úsměvem bude pak konstatovat, že poslední veliká akce tajné policie dostala název Norbert, který jako patron třetího roku Desetiletí, který začínal adventem roku 1989, se postaral o to, aby se nerozběhla, jako by Bůh chtěl mít v jeho roce už definitivně pokoj pro své věrné.

Bůh byl i jinde a jinak štědrý, což zvláště v počátku Desetiletí odpovídalo rostoucí snaze věřících, která strhávala s sebou nemalé množství sympatizantů.

V těsné časové koincidence, které jak duchovní, tak sekulární interpret musí přiznat hlubší kauzální a duchovní smysl, stojí fakt, že rok poté, co proběhne první rok Desetiletí zasvěcený bl. Anežce české, dochází k její kanonizaci, a to pár dní před 17. listopadem 1989. Oslava této události konaná v Praze patřila k dominantním setkáním listopadových dnů a lze bez příkras říci, že v onu chvíli seskupil se kolem nově prohlášené přemyslovské svätice celý národ s úctou a vděčností. Také národní sebevědomí a hrdost na velkou postavu našich národních dějin stálo bez problémů nejen zde, ale i vůči sympatizujícímu světu.

Není asi zapotřebí uvádět velké množství dalších skutečností, které svědčí o Boží štědrosti, neboť jde kromě jmenování prvých biskupů, jež proběhlo ještě v závěru doby totalitního režimu, o nutné důsledky zásadního daru svobody. Proto ovšem neviděl bych je jako menší, či méně zázračné. Návštěva papeže, obnovení řádů, veřejné hlásání slova Božího v médiích, účast nových představitelů státu na církevních slavnostech, návrat teologie na Univerzitu Karlovu a bezpočtu dalších byly před listopadem leda snem, nedostižným snem.

* * *

Je nesporné, že v r. 1989 nově vzniklý sociopolitický kontext zásadním způsobem změnil vše, tedy i další průběh Desetiletí. Kromě ostrůvků vedených myšlenkou zcela nadchnutými kněžími a vlastně jednotlivci, byť by to byli i lidé takového významu a postavení jako biskup Karel Otčenášek, který pro Desetiletí mnoho udělal již při jeho osnování, začala se myšlenka Desetiletí ztrácet v hektické aktivitě a bezbřehých aktuálních problémech, jež s sebou nesla nová doba. Není velkým překvapením, že akce plánovaná jako meditativní reflexe, prvé pevné vystoupení proti zlu v určité formě zatěžující celou zemi a příprava na budoucí možnost byla zaskočena tím, že se možnost náhle sama otevřela. Byly tak žádány plody od rostlinky sotva zasazené. Celá země, církev nevyjímaje, se ze dne na den ocitla ve svobodě, která v závěrečné fázi nebyla tvrdě vybojována. Tím jistě není řečeno, že v dlouhém zápasu nebylo obětí. Ztráty na životech měřených násilnou smrtí dodnes volají do nebe. Pro moderního člověka, který je unášen rychlostí moderního vývoje, jsou však léta padesátá odsunována do oblastí historie. Pro zkušeností podložené vědomí mnohých lidí nemá naše nově nabytá svoboda tu velkou hodnotu, kterou svoboda má tam, kde je zaplácena krví padlých hrdinů, o niž se pevně opírá autorita hrdinů, kteří přežili boj. Sotva asi bychom hledali společenství, jež by si tak málo vážilo své svobody, jako je tomu u nás právě teď.

Nepřípravenost na svobodu a možnosti, které dává, byla všeobecná. Možná, že ani dnes si ještě plně neuvědomujeme, že jsme prošli, resp. procházíme revolucí. Nazvali jsme ji sametová, ale dnes mohli bychom o ní mluvit jako o protrahované, ne-li zastydělé, neboť procházíme celým řetězem přeměn, které postupně zasahují do různých částí života společnosti. Mají a budou mít nejednou charakter krize a nelze vyloučit, že vyvolají i ještě další celkové revoluční zvlnění. Tak např. čeká zásadní přebudování celý sektor zdravotnictví, byrokracie, drah a velké změny čekají vysoké školy, oblasti sociálních služeb a mnoho jiných. Je vskutku přirozené, že v revolučním kvasu a zmatku musí zaniknout snaha o soustavnou duchovní práci jedinců na sobě. Čas zdá se být jednoznačně určen jako čas ke konání, k akci, nikoli jako čas k meditaci a přípravám. Je nasnadě, že mnohé konání je nejen nepřípravené, ale dokonce zbrklé, reaktivní a často pak urputně obhajované, neboť v pozičních zápasech není místo na klidné přiznání chyb.

Kdyby se dnes někdo podíval na naši společnost z hledisek, jež jsou relevantní pro Desetiletí, musil by přiznat, že stav je spíše horší než lepší. Smutný je konec duchovní obnovy, která vedla k pohoršení. Co je nutno si přiznat.

Především to, že církev a jmenovitě katolická církev ztratila vážnost, kterou v předchozím období za takových obětí získala. Dále pak to, že spolupráce mezi církvemi a bratrství tísne bylo vystřídáno přečasto malichernými spory a snahou odlišit se od druhých. Je to přirozené po době uniformity, kterou nese totalitní režim, je to

však přesto neblahé. Dále pak se ukázalo, že nejen odstoupili sympatizanti a dali najevo, že jejich zájem nebyl o duchovní zápas, ale o vlastní seberealizaci, která se v rámci Desetiletí trochu otvírala, ale že církev, opět v čele s katolíky, nedovedou sehrát vůdčí duchovní roli, která od nich byla očekávána. Nedovedou promluvit srozumitelně k širokému publiku, uděšeně se uzavírají a trucovitě vyžadují vážnost opřenou o minulost. Navíc neobratně vstupují do sfér světského žití a opakují téměř všechny chyby, kterými žije společnost. Namísto aby se po vzoru svého Pána zvláště představitele, ale i všichni členové církve podobali ostatním lidem ve všem kromě hříchu, podobají se jim ve všem kromě šatu a řeči. Společnost a země zůstala po mém soudu bez morální autority.

Kdybychom krok za krokem procházeli tématy let Desetiletí, na každém kroku bychom s hrůzou zjistili, jak se špatný stav společnosti prohloubil a málo by nás utěšily náznaky zlepšení nebo změna v tvaru nepravostí. Leč projdeme touto cestou. Služba životu – téma pro zdravotníky je nadále problémem. Postoj k pacientům, umírajícím, nezrozeným je alarmující a přitom skryt za neplodnými řečmi o bodovacích systémech pojišťoven. Problém víry v moderním světě vykvetl do vážného problému v komunikaci mezi věřícími a nevěřícími a mezi církvemi a sekulárními společnostmi. Posvěcování života je opomíjeno, neboť veškerá energie je dáována do života, který je v duchu nové civilizace chápán jednorozměrně jak záměrná činnost vedoucí velkým výkonem k rychlým úspěchům a okamžitému osobnímu prospěchu. Rodinný život je v téměř duchu rozlamován. Neznám dobu, která by tak málo dbala o děti, jež mají být pokladem a radostí rodičů, jako je naše. Výchova je opomíjena a tradice jsou ve stejném nebezpečí jako v létech padesátých. Dědek Mráz, kterému jsme přirazili s velkým úsilím dveře na východě, leze nám do českých Vánoc v podobě stejně nevkusného břichatého Santa Clause dveřmi západními a nikoho to nezrušuje. Problém spravedlnosti se přesmykl z nezákonnosti do právního purismu, který chrání zločince a znevýhodňuje poctivého. O kvalitu práce stále zápasíme a o zodpovědnosti společenské svědčí nedávné senátní volby motivované chtivostí v prvé, závistí v druhém kole a zahořklým nezájmem v obou. Nápor civilizace výkonu spojený s výše jmenovanou nezodpovědností ve všem působí vážný zmatek v pohledu člověka na vlastní tělo, tělesnost a zejména na sexualitu. Do země volně vstoupila vlna pornografie a sexuální libovolnosti, které zajisté nejsou novými, ale s nimiž se náhle setkáváme v nečekaných podobách a s takovou četností, že si nevíme rady. Zatímco marně hledáme formy evangelizace, protože si nechceme plně přiznat, že v našem teritoriu jde o apologeticky zatíženou reevangelizaci, strhávají často iracionální a nejednou malevolentní moderní pseudonáboženská hnutí a zmatená učení sekt nemalé skupiny mládeže i dospělých.

S takovým obrazem tedy stojíme v již postupujícím posledním roce Desetiletí, jehož myšlenkový motiv nazvaný „Kristus – Pán dějin a otec budoucího věku“ dostává nutně oproti původnímu záměru zcela novou interpretaci. Jestliže autorům myš-

lenky Desetiletí jevil se tento záměr jako vystoupení do světla Kristovy Pravdy a závěrečný rok Desetiletí jako práh do nového věku, který překročí lidé tak vnitřně připravení, že budou tohoto nového věku hodni, pak naše dnešní situace vskutku je jiná. Poslední rok Desetiletí spíše jako by úzkostně volal po zachycení mizejícího světla a vyzýval k vzepětí naděje v toho, kdo jako Pán nad dnem i nocí, životem i smrtí bude ve svém království neovlivnitelným pozemskými zmatky a lidskými přehmaty trůnit věčně. V tomto novém vyznění působí závěrečný rok Desetiletí jistě mohutně a pravdivěji, než kdo očekával. Je poctivé si tu přiznat, že nadšení inspirátoři léčí si zde svůj zvláštní tvar pohledu člověka totalitní doby. Přijmeme-li Desetiletí jako plánovanou snahu, lidsky dobře míněnou a kvalitně promyšlenou, stojíme v pěkném fiasku. Je to zajisté podobné zhroucení plánování, jaké jsme viděli na plánování, které vedlo socialistickou společnost ke světlym zítřkům úplného selhání. Nemůžeme se jednoduše vymknout z tohoto debaklu svého velkého výhledu, ale malého zájmu, nedostatku soustavnosti, dětinské touhy po blýskavých tretkách atd. To vše si musíme naplno přiznat. Musíme si přiznat i tak konkrétní nepříjemnosti, že v desátém roce Desetiletí k mileniu sv. Vojtěcha nemáme pro světce důstojný hrob.

Po takovém vskutku kajícím přiznání můžeme snad dostat v hlubším pochopení této dekády posilující a povzbuzující, novou naději zakládající, odpověď. Tou odpovědí je Kristovo vyzvání: Učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorný v srdci. To je totiž ona Boží síla, která nás může chránit a zachránit ve světě, který nás obklopuje. Je to právě tak jako vždy jindy svět hluku, úspěchů, chvilkových uspokojení, výkonů, zápasů o vyniknutí.

I při kající kritičnosti (zdůrazňuji, že ji vážně vztahuji na sebe, neboť jsem v průběhu Desetiletí rovněž odbočil z předpokládaných a předsevzatých cest) vůči našemu stavu v závěru Desetiletí tak, jak jsem ho temně načrtl, nebylo by spravedlivé znovu nepřipomenout, že v něm, a to i s lidským přispěním a snahou, bylo dosaženo mnohého. Byť se nám politicky svobodný život jeví neskonale složitější, těžší a pracnější, je to přec svobodný život, který nám dává veliké možnosti a samozřejmě i velkou důvěru, že je nepromarníme. Jedno je dnes navýsost jasné. Jsme-li spoutáni, pak nikoli proto, že nás někdo brutální mocí spoutal, ale proto, že se tak snadno dáme kdečím tak snadno upoutat.

ZÁVĚR

Upozornil jsem již na začátku, jak těžké, ba nemožné je podat vyčerpávající obraz a hodnocení tak dlouhého a přitom nedávného úseku spádých dějin. Celé týmy, kdyby se nějaké danou problematikou zabývaly, měly by dlouhý program, než by se dopracovaly pevných závěrů. Shrnutí, kterým uzavírám, je pohled jednoho člověka, a má proto, opakuji, nevýhodu subjektivnosti, ale výhodu ucelenosti názoru. Nemožná nabídnout více.

Desetiletí duchovní obnovy národa, nazíráno ve velkém plánu zápasu mezi dobrem a zlem, bylo na svém počátku tak silné, že vedlo k mohutné mobilizaci svědomí a k vědomé vůli nepodlehnout zlu reprezentovanému formálně totalitní mocí. Desetiletí, jak se zdá, přišlo pozdě, protože práci, kterou si předsevzalo, nebylo možno ukončit. Skutečná příprava na příchod nové vývojové fáze byla v samém začátku, když se tato náhle otevřela. To vedlo nutně k dvěma důsledkům. Desetiletí, jako příprava, ztratilo smysl, a pokud tato akce pokračovala, neměla ani směr ani náboj. Vyšuměla téměř k vymizení. Společnost a v jejím rámci církev vstoupily do nové fáze nepřipraveny a dopouštějí se spousty chyb. Ty pak dále zapříčiňují velkou dezorientaci a deziluzi.

Pohled na naši společnost v závěru Desetiletí (bylo by lépe říci v době závěru Desetiletí) je velmi neutěšený, protože celá společnost se postupně dobírá k plně hloubce předchozího poškození, které se projevuje dvojím způsobem. Na jedné straně se dobíráme k plnému pochopení a k důsledkům národohospodářského debaklu předchozího systému, který přes všechno co pozitivního docílil, nás vrátil do konce druhé války s tím rozdílem, že jsme neprohráli šestiletou válku, ale čtyřicetiletý mír, a fakt, že přebíráme zemi znavenou, vyčerpanou a zplundrovanou se na rozdíl od válečných trosek skrýval za povrchovou lží umělého životního standardu. Na druhé straně, což je daleko významnější, se projevuje tím, že všechna morální poškození, všechny nectnosti, po desetiletí v lidech pěstované, dostávají náhle spolu s demokratickou svobodou naprostou volnost projevu. Pro mnohé se to jeví jako nové nemoci, jež jsou zapříčiněny liberální tržní ekonomikou. Pravdou však je, že naše situace, stav a tvář naší demokracie a tržní ekonomiky jsou mocně ovlivňovány špatnými vlastnostmi lidí, které byly založeny a vypěstovány v předchozím režimu.

Za tragické a osudově nebezpečné považuji to, že nedokončené dílo Desetiletí vede k tomu, že nemáme dobrou reflexi své současné situace. Nemáme ji nejenom proto, že se jí dnes nikdo vážně nezabývá, ale především proto, že do nové doby vpadáme bez potřebné úrovně reflexe v daném okamžiku, to jest v době listopadu 1989. To přivádí nás k zásadnímu nepochopení podstatných rysů moderní doby vůbec. Potácíme se, zcela dezorientováni mezi výtkami době předlistopadové a výhradami k době polistopadové, kritizujeme jednou socialismus, jednou kapitalismus a současně jsme ochotni oběma přitakat. Co chybí, je duchovní vhled a nadhled, který by nám ukázal, že vývoj americko-evropské civilizace v závěru dvacátého století má zásadní rysy, jež jsou stejné v obou oblastech, na něž byla tato civilizace téměř půlstoletí rozdělena Železnou oponou. Je dobré si uvědomit nebezpečí, kterým jsme vystaveni v období střídání civilizačních fází, uvědomit si, že svobodný člověk a plnost jeho lidství jsou pod nesmírným tlakem šablon jednání, které nám vnucoval totalitní režim dvacátého století a do kterých západního člověka vlákal demokratický režim téhož století. Podstatné je umět pojmenovat, v čem jsou tyto šablony člověku nebezpečné a proč sahají na naše skutečné dobro, přestože nám nabízejí toliké malé i velké štěstí. Nic z toho

nedovedeme, protože hlavní práci Desetiletí jsme dlužni, každý sám sobě, druhým, společnosti, a pokud jsme věřící, pak i vědomě Bohu.

Nemám rád, když se hovoří o Božích trestech. Bůh je Bohem milosrdností. To, co přijde na naši společnost a na naši církev, nebude Boží trest, budou to důsledky toho, že jsme promarnili velkou možnost. Budeme sklízet hořké plody svých dluhů a nepocítíme ani úlevy, ani klidu, ani radosti, dokud nesplníme to, co jsme správně před deseti roky poznali jako potřebné: uvidět samy sebe a své okolí v pravdě a s Boží pomocí usilovat o obnovu země. Pokud nepostoupíme v hlavním úkolu Desetiletí, budeme se zmiat v povrchových zápasech a rvačkách proti jednotlivým dílčím projevům zla a jednotlivým lidem, které budeme démonizovat, a mezitím nás strhne proud a zhltně vír, s nímž se máme opravdu utkat. Jeho síla není vně, ale uvnitř nás. Tato síla se jmenuje pycha, která nás v totalitě zastrašovala a která nás dnes láká. Stále však jde o to, abychom uměli odmítnout pozemské výhody měřené úspěšností, když cenou je ztráta cti a lidské důstojnosti založené ve službě Králi králů, který se ztotožnil s našimi nejmenšími bližními. Nezapomínejme, že do jeho náhle rozpoznané tváře budeme s radostí či s děsem hledět celou věčnost. Hledejme tu tvář, dokud ji lze nalézt. Devět z deseti let Desetiletí jsme ztratili.

(přetištěno s laskavým svolením autora i otců dominikánů z časopisu Salve 1/1997)

MILOSLAV KARDINÁL VLK

Když Desetiletí duchovní obnovy národa začínalo na samém sklonku komunistické éry, přece jen nikdo z nás netušil blížký zvrát a následující vývoj situace. Celý plán Desetiletí bral v úvahu měnící se situaci a nové možnosti, ale nepočítal s tak změněnou perspektivou. Vycházel ze situace církve v „reálném“ socialismu. Měl být jednotící iniciativou pro všechny aktivní křesťanské síly – jak ukázal ostatně i rok 1988 a 89. I mnozí lidé, kteří se přímo nepovažovali za členy nějaké církve, se připojovali k této „platformě“, protože chtěli udělat něco důležitého pro obnovu a budoucnost národa či společnosti v perspektivě přicházejících, ale dosud ne zcela jasně tušených změn. Byla to tedy nesmírně potřebná iniciativa, která vycházela z hodnotové prázdnoty konce socialismu, ze správného odhadu, že budoucí českou společnost bude nutno budovat na duchovních základech.

Nové skutečnosti po listopadu 1989, které nás přes všechny přípravy zaskočily, bohužel poněkud rozptýlily síly, které byly tehdy soustředěné kolem Desetiletí. Otevřelo se tolik nových, netušených možností, přibýlo také tolik nových úkolů. Příliš mnoho nových sil nepřibýlo, ale ty stávající se začaly v přemíře možností i úkolů třístit. Také vize, že by Desetiletí mohlo být cestou přípravy nové budoucnosti, se ukázala záhy jako problematická, protože se česká společnost příliš jednostranně vrh-

la na ekonomickou a politickou transformaci, aniž by souběžně nebo dokonce napřed budovala právě onen duchovní či hodnotový základ. Církev zase byla strhávána k budování nových potřebných struktur a nové formace, zvláště laiků, pro nové úkoly (pro katechezi a pod.), takže soustředění na základní, spíše obecnější a dlouhodobé záměry Desetiletí poněkud zesláblo. Přesto však v jednotlivých okruzích Obnovy, daných programem, připravovala komise Desetiletí mnoho akcí na poli vzdělávání, formace či modlitby. A tak tento program podporoval a nesl mnoho nových aktivit, pro které se otevřel prostor změněnou situací. V podstatě je plodem a vrcholem Desetiletí celá bohatá náplň miléniového svatovojtěšského roku, která přerostla naše hranice a stala se záležitostí středoevropskou. Věřím, že se sv. Vojtěch, k němuž celé Desetiletí duchovní obnovy národa směřuje, hluboko vtiskne do nitra i do života věřících lidí u nás, a jak se zdá i těch, kteří s námi víru nesdílejí, ale chápou, že sv. Vojtěch je velký Čech a jeho odkaz má smysl i pro naši dnešní společnost.

OTO MÁDR

Byla to dobrá myšlenka zapojit duchovní kvality do zápasu o svobodu rozšiřování veřejných aktivit v rámci církve. Do toho dobře zapadala Anežčina kanonizace. Poněkud se mi nezdálo vhodné mluvit o duchovní obnově „národa“. V Čechách se nesnáší církve v pozici vychovatelky. Polská desetiletá příprava na jejich milénium byla zaměřena dovnitř církve a v tom smyslu jsem uvítal Desetiletí i u nás. Jenže se ukázalo, že –

- 1) nebyl k dispozici příslušný aparát
- 2) náročnější hromadné akce českou duši nepřitahují

Dnes je čas zhodnotit klady, které jistě byly, i nedostatky – jako poučení například pro nadcházející plenární sněm.

ALEŠ OPATRŇÝ

Desetiletí jsem viděl jako prostor, ve kterém by se mohla alespoň z části artikulovat tehdy živá očekávání, naděje, aktivita. Což se také z velké části v prvních letech stalo. Byl jsem ale poněkud skeptický k tomu, že by tato akce mohla přivodit obnovu celé církve a celého národa u nás. Přinejmenším jsem k tomu neviděl ani dost sil, ani příslušné „nástroje“ k uskutečnění.

I když se Desetiletí nestalo tím, čím bylo míněno, projektováno a propagováno, nepovažuji ho ani za zbytečné, ani za neúspěšné. Spíš odpovídající našim možnostem a schopnostem – ne našim přáním a představám. Jeho největší význam vidím v prv-

ních dvou letech – tam bylo nezastupitelné. Od roku 1989 se sice poněkud vytratilo z oficiálních projevů církevních špiček, ale v mnoha částech republiky se nevytratilo z povědomí lidí, zvláště na Moravě. I když většinou převládala pozornost ke světcům – patronům jednotlivých roků nad pozorností ke stěžejním tématům roku, pro řadu lidí pravé setkání se světci bylo cestou do nitra církve. Taková svědectví jsem vyslechl. Bylo by bývalo krásné, kdyby se Desetiletí bylo stalo všecírkevním hnutím, kterým by žili všichni – od jednotlivců přes farnosti až po biskupskou konferenci – a to ještě s přesahem do celé společnosti. Muselo by to asi být v jiné zemi a v jiné době. Takže Bohu díky za to, co bylo reálně u nás.

VÁCLAV MALÝ

Jaké výsledky přineslo desetiletí?

I když konkrétní viditelné stopy v životě církve a společnosti nezanechalo, zůstává nadále vynikajícím inspiračním zdrojem a podnětem pro budoucnost. Dokázeme-li se oprostit od daných časových, duchovních a společenských okolností, za nichž vznikalo a rozbíhalo se, můžeme z jeho rozvrhu a náplně čerpat i pro budoucnost, ať už se jeho nápady, myšlenky a výzvy objeví za jiných podmínek anebo budoucí generace pocítí potřebu ho s obměnami zopakovat. I když z důvodů, které byly mnohokrát popsány a řečeny, se Desetiletí nerozvinulo naplánovaným směrem, nezůstává jeho existence v novodobých dějinách církve něčím, za co by se měla rdít, ale naopak upřímným pokusem, který zůstává stále aktuálním.

JIŘÍ ZAJÍC / ROZHOVOR SE ZDEŇKEM SUSOU, SYNOVNÍM KURÁTOREM ČESKOBRATRSKÉ CÍRKVE EVANGELICKÉ

JZ.: Jak jsi vnímal Desetiletí duchovní obnovy tenkrát na začátku, když bylo vyhlášeno v roce 1988?

ZS.: Když to začalo, tak jsem to chápal jako vynikající nápad, naprosto perfektní. Líbilo se mi těch deset let, ta postupnost v tom, to, jak na každý rok byl vybrán určitý problém nebo určitá skupina problémů, která byla živá – nejenom v církvi, ale skutečně ve společnosti. Ono to bylo a je tak, že nejenom církev, ale celá společnost potřebuje duchovní obnovu. Takže ta myšlenka mi tehdy na začátku připadla opravdu vynikající. Říkla jsem si: to je nápad, se kterým teď pojedeme všichni.

JZ.: Takto to skutečně začínalo, když s tím přišel Petr Piňha, Tomáš Halík a další lidé, kteří tenkrát stáli, většinou ve skrytu za kardinálem Tomáškem. Pak se mi ovšem zdálo, že to čím dál tím víc skomírá.

ZS.: Já mám pocit, že se to od začátku vlastně obrátilo dovnitř, do církve. A to že nebyl účel věci. To měla být skutečně duchovní obnova církve – myslím tím římskokatolické, která to vymyslela, ale i křesťanů všech a také celé společnosti. Myslím si, že taktická chyba byla v tom, že se ty jednotlivé roky a okruhy problémů propojily s jednotlivými světci. Tedy – nic proti světcům, ale tím to dostalo punc vnitřněkatolické záležitosti, protože mezi světci je řada příkladných osobností, které mohou oslovit i ostatní lidi, ale jsou tam i někteří, kteří jsou problematictí. Už jenom pro evangelíky a pro ty ostatní možná o to víc. Na začátku vím, že byla myšlenka propojit to vždycky s nějakým jménem světce a ještě s nějakou jinou osobností obecně uznávanou. Uvažovalo se například o Komenském. Ale pak z toho nějak sešlo a zůstala témata a jména světců – a tím právě se to obrátilo značně jednostranně a myslím si, že to neoslovilo tak širokou společnost, jak se v počátku předpokládalo.

JZ.: A když to tedy vidíš po deseti letech, zaznamenal jsi potom nějaký přínos Desetiletí pro společnost nebo pro ostatní nekatolické církve z tohoto prvotního jistě velkoryse pojatého záměru?

ZS.: Já se musím přiznat, že jsem to pak už v těch dalších letech tak podrobně nesledoval. Ten začátek jsem vítal, ale pak to šlo víceméně mimo mne, což myslím postihlo většinu evangelíků. A že by to mělo nějaký přímý vliv na ostatní společnost, jsem také neregistroval. Skutečně myslím, že se to stalo duchovní obnovou římskokatolickou, což je jistě dobře, ale je škoda, že ne také těch ostatních.

JAN JANDOUŘEK / DESETILETÍ, KTERÉ TRVALO DVA ROKY

ČÍSEL HRA KOUZELNÁ

Zaokrouhlená čísla mají svou zvláštní magickou přitažlivost. Patří mezi ně jedna, tři, čtyři, sedm, devět a deset. Mocné jsou i jejich násobky. Tři a čtyři je sedm, dvakrát tři je dvanáct a dvakrát sedm je čtrnáct. Není proto náhodou, že církev své rituály a výčet svých pravd uzpůsobovala podle tohoto počtu, neboť pravdy takto podané a úkony takto konané mají na duši z neznámých důvodů magičtější účinek. Bůh je jeden, Božské osoby tři, tři jsou i roky Kristova veřejného působení, evangelia máme čtyři, svátostí sedm, stejně tolik je dní v týdnu. Příkázání je deset. Apoštolů je dvanáct, kardinálů bývalo sedmdesát. Na své si přijdeme i s násobky. Postních dnů je čtyřicet a takto dlouho byl pokoušen i Ježíš na poušti a čtyřicet let putoval lid po poušti do zaslíbené země. Křížová cesta má čtrnáct zastavení, pokud ji ovšem někdo nepokazí snaživým přidáním poněkud asymetrického patnáctého zastavení s Ježíšovým vzkříšením. 12 krát 12 krát 1000 je oněch apokalyptických 144 000 spravedlivých, tedy nesmírné množství.

Devítidenní pobožnosti se v církvi říká novéna. Konat něco po tři krát tři dny je vybočením z běžného civilního počítání času a nerespektováním prvoplánové úvahy, že by bylo lepší „akci“ nějak natlačit do jednoho týdne, „aby to bylo přehlednější“.

Nemohu se zbavit dojmu, že novény svým počtem devíti vybočují z čehosi profánního. Počet deseti mi připadá jaksi hranatý, metrický, racionální. Hodí se skvěle pro násobení, protože ať je druhým číslem cokoli, stačí jenom připsat nuly. V tom se násobení deseti podobá celé moderní společnosti, protože v ní si nuly přijdou na své ať narazí na cokoli a kohokoli.

SPORNÉ VÝSLEDKY DESETILETÍ

Letos máme příležitost zhodnotit Desetiletí duchovní obnovy a sami jeho tvůrci se nemohou vyhnout při zpětném pohledu jisté rozpačitosti. Místo velkolepého programu, který měl podle původních představ otců zakladatelů (Tomáš Halík, Petr Pítha) proniknout do každé farnosti a každé rodiny a obnovit i osobní život jednotlivce, skončilo všechno několika poutěmi, pár vydanými brožurkami a sterilními články v Katolickém týdeníku. Ekumenický přesah se neuskutečnil vůbec, necírkevní část

společnosti o Desetiletí zřejmě vůbec ještě neví. S ironickou nadsázkou jsem kdysi v článku pro jihlavský časopis Zuzana navrhl, aby bylo Desetiletí prohlášeno ještě v jeho průběhu za neúspěšné a ještě před svým koncem zrušeno. Věděl jsem pochopitelně, že se nic takového nestane. Kdyby se to však stalo, byl by to nesmírně očistný čin, který by ukázal, že nejsme spolek udržující při životě mumii nějakého projektu jen proto, že jsme si ho za zcela jiných okolností naplánovali.

Připadá někomu myšlenka předčasného zrušení Desetiletí nedůstojná? Ale bylo snad důstojnější nechat ho stále víc skomírat, aby nakonec skončilo nějakou tou výstavou a zavzpomínáním a nakonec – zcela zastíněno papežskou návštěvou – vypustilo duši docela?

MOHLO BÝT DESETILETÍ ÚSPĚŠNÉ?

Mohlo. Témata byla vybrána dobře, původci byli na situaci intelektuálně připraveni. Konec 80. let byl náladou v církvi nakloněn velkým podnikům, ve kterých bylo možno vycítit, že jde o něco jiného než o běžnou splečenskou a církevní šed. Je sice pravda, že od začátku Desetiletí působilo poněkud městským a vůbec pražským dojmem, to však vůbec nemuselo být na škodu. Křesťanství je od doby svého vzniku městské náboženství a zůstane jím. Také takzvaní Pražáci by se měli vzdát svého ostychu a komplexu před domněle silnější a zdravější vírou „moravského prostého lidu“, protože jejich víra není o nic horší a navíc vystavena větším problémům a složitějšímu prostředí. Desetiletí mohlo uspět, kdyby si ho za své vzala nějaká vrstva lidí. Patřilo však všem a obracelo se na všechny, takže v posledku na nikoho. Potkal ho osud znárodněných továren patřících všemu lidu.

TŘICET JEDNA BODŮ ANEB CO PROBOUZÍ NADŠENÍ LIDU

Desetiletí skončilo tak smutně možná ze stejných důvodů, které mohly být zdrojem jeho úspěchu. Jednalo se o typicky intelektuální projekt. Vzpomínám si na jaro roku 1988, kdy jsme byli s Josefem Zvěřinou na jakési několikadenní akci. Bylo to v době, kdy se proslavila petice Augustina Navrátila zvaná Jedenatřicet bodů. Zvěřina tehdy řekl, že Navrátil ho s textem petice hledal, ale nenašel, a to že bylo štěstí. Jinak by mu to rozmlouval. Úspěch tohoto petičního počínu musel šokovat i samotné tvůrce. Podepisovalo se v kostelích, při tancovačkách, podepisovali i nekatolíci a nevěřící. Mnoho bodů bychom dnes asi považovali za projev naivity, a kdyby text vytvářela komise teologů a sociologů, napsala by to jinak. Jenomže pravdu měl Navrátil. Mám podezření, že těch bodů bylo třicet jedna jenom náhodou a na lid nejvíce zapůsobilo jejich množství připomínající ze všeho nejvíc litanie. Otrávený lid se najednou pro-

bral ze své letargie, protože ponížené dohadování se s režimem o tu nebo onu díleč výhodičku bylo najednou vystřídáno téměř kulometnou palbou. Se dvěma nebo třemi požadavky lze polemizovat. S jedenácti nikoli. Proti takové přesile je i demagog bezmocný.

A JINÉ TEMATICKÉ ROKY

Desetiletí si lásku lidu nikdy nezískalo. Na Slovensku si všechno dělali po svém vzdychky, intelektuálové si připadají duchovní a obnovení odjakživa, faráře to nezajímalo a lid také ne. Všechno bylo tak skvěle vymyšleno, až to připomínalo Rolls Royce, který vyjel na pole místo traktoru. Varováním mohl být neslavný konec jiných „obnovných“ akcí 80. let. Svatý rok 1983 se nás tolik netýkal, protože od světové církve jsme byli izolováni. Rok Panny Marie se konal, ale nejsem schopen si přesně vybavit, oč šlo a jak to dopadlo. Kdo si na to vzpomene bez studia pramenů, ať mě doplní.

Zpět do Čech. Nejdříve se tedy vyhlásil Rok Písma, když se čekalo, že by zase jednou mohla vyjít Bible. Bible stále nevycházela a farářům bylo zase líto zavádět nějaké bohoslužby slova, když by „kvůli nim museli zrušit mši svatou a to byla škoda.“ Někteří z nich považovali katecheze k biblickým hodinám za nasáklé holandským modernismem, takže to kompenzovali vlastními zásahy.

VELEHRADSKÁ POUŤ

Zlom v sebevědomí katolíků přišel tři roky před koncem komunismu. V roce 1986 a výročí 1100 let od smrti svatého Metoděje se konala proslulá velehradská pouť. Přispějí osobní vzpomínkou, protože dějiny se konec konců rodí ze zdola. Na Velehrad jsme připutovali večer před poutí pod vedením nezlomného nestora podorlického církevního života a vášnivého mařítele dozoru státu nad církvemi a náboženskými společnostmi pana Josefa Červeného. (Exkurs do lokálních dějin českého katolictví: Životní dráha Josefa Červeného byla navždy poznamenána tím, že v roce 1966 propašoval do hermeticky uzavřeného Polska celý autobus českých katolíků na oslavu tamního milénia 1000 let křesťanství a tyto katolíky usadil na čestná místa na tribuně. Režimu tato i jiná duchovní horlivost lezla na nervy tak, že pan Červený za několik let skončil jako vedoucí pohřební služby, kde ve své podvrtné klerikální a zpátečnické činnosti proti lidovědemokratickému zřízení s chutí pokračoval.)

Správnou náladu nám večer dodalo již spatření uniformovaných mužů se samopaly. Dnes již nevím, k jakým „složkám“ tito bojovníci patřili a jaké ohrožení v plné zbroji vlastně očekávali. Možná se jim nelíbil zástup mladých lidí před zavřenou bazilikou, který provolával rozličná předem neschválená hesla.

Druhý den se režim dopustil několika zásadních chyb. Předně umístil tribunu na bok baziliky tak, že na ni nebylo pořádně vidět, což lidi chtivé podívané musí nutně naštvat. Začátek bohoslužby se značně zpozdil a desítky tisíc lidí čekaly několik hodin na palčivém slunci. Nad hlavami jim visel transparent s nápisem NEJVĚTŠÍ HODNOTOU JE MÍR a jednou přeletěla helikoptéra. Pak přišel průvod s kardinálem Casarolim. Kardinál měl dlouhou vlečku, kterou za ním nesl jeden ze seminaristů. Debakl začal tím, že činitel hovořící jako první přivítal všechny účastníky na mírové slavnosti. To dav tak podráždilo, že vypískal jeho i ministra kultury Klusáka. Obrovské ovace sklídl jak kardinál Tomášek, tak papežský legát Casaroli. Vlažná byla reakce na slova biskupa Vransy, který se chraplavým hlasem pokoušel dav uklidnit.

Průběh velehradské poutě je pro mě dodnes trochu záhadou. Měl jsem kdysi nahrávku celé bohoslužby, kterou jsme si na místě pořídili. Ačkoliv se později říkalo, že výbuch nevole způsobila slova komunistického funkcionáře o mírové slavnosti, ze záznamu bylo patrné, že několik lidí začalo hvízdát ještě několik vteřin předtím. Kdybych byl skeptik, řekl bych, že to byla provokace. Protože na takovou odvahu a schopnost taktizovat ze strany režimu spíše nevěřím, přičítám to horkému počasí, ve kterém někomu praskly nervy intuitivně ještě před samotným podnětem. V každém případě byla velehradská pouť spontánní akcí, která se již nikdy v této podobě a síle neopakovala. Ani anežská pouť v Praze u Svatého Víta již neměla takový ohlas.

MILÉNIUM V POLSKU

Kardinál Stefan Wyszynski vyhlásil v Polsku devítiletou Velkou nověnu jako přípravu na milénium tisíciletí křtu Polska, které končilo v roce 1966. Symbolem Nověny se stal čenstochovský obraz Černé madony, který putoval za nevráživého přihlížení komunistů po celém Polsku. Ani po letech čeští komunisté neskrývali svou nechuť nad celou akcí v sousední zemi a svým charakteristickým jazykem ji popisovali takto: „*Zhruba asi deset let před výročím v roce 1966 realizovalo církevní úřednictvo velkorysý plán misí, procesí, poutí, církevních shromáždění, náboženské propagandy pro mládež i dospělé, šíření náboženské literatury a tisku, staveb nových kostelů a kaplí, rozšiřování počtu kněží, rozšiřování osazenstva a vlivu klášterů do širokého okolí. Hlavním organizátorem byl kardinál Stefan Wyszynski. Byl znám jako velmi agilní a mimořádně reakční kněz už dlouhá léta.*“ (Milan Matouš: Spiknutí proti Polsku, Praha, Svoboda 1982 s. 87)

Podle téhož pramene měl Wyszynski říci v roce 1957 v projevu k duchovenstvu: „*Devítiletá příprava k miléniu má vnitřně přestavět Polsko. Osud komunismu se rozhodne v Polsku. Jestliže se Polsko stane křesťanským, stane se takovou velkou morální silou, že se komunismus zhroutí sám od sebe. Osud komunismu nebude rozhodnut*“

v Rusku, nýbrž v Polsku, skrze jeho katolicismus. Polsko ukáže celému světu, jak je třeba s komunismem zatočit. Celý svět mu bude za to vděčný.“

Ať už to řekl primas skutečně takto, či nějak jinak, je nutno uznat, že konec 80. let nebyl od tohoto scénáře daleko. Poláci však neměli nic zadarmo.

Když se podíváme na Velkou nověnu a Desetiletí, hned nás napadne, že oba podniky jsou si koncepcí velmi podobné. V obou případech se jednalo o duchovní obnovu rozloženou do delšího času týkající se aspoň proklamativně celého národa. Zkusme se zamyslet nejdříve nad výchozí tezí, totiž že se Desetiletí nevydařilo, zatímco Velká nověna se povedla. Musíme uznat, že v duchovním životě jsou kategorie úspěch a neúspěch velmi relativní. To základní, totiž vnitřní proměna člověka, je přímo nezjistitelné a pomocí nepřímých metod velmi těžko prozkoumatelné. Protože však můžeme použít analogický model podle toho, jak křesťan prozkoumává své svědomí, můžeme uvažovat o úspěchu či neúspěchu jakého dosáhlo společenství, v tomto případě národ a církev. Vnitřní posuzujeme podle vnějších známek s rizikem omylu. Z hlediska vnějších známek se tedy zdá, že se Desetiletí nepovedlo.

JAKÉ JSOU TEDY MOŽNÉ PŘÍČINY?

a) *Příčina teologická:* Duch vane, kde chce. Pro duchovní obnovu můžeme vytvořit podmínky, nemůžeme ji ale s jistotou zaručit.

b) *Příčina vnitrocírkevní:* Východiska obou srovnávaných církví byla zcela rozdílná.

Polská církev nepřišla o své intelektuály, zatímco ti čeští seděli v 50. letech v kriminále. Po celou dobu komunismu pokračovala v činnosti katolická univerzita v Lublinu, zatímco jediná zbylá teologická fakulta v Čechách byla přesunuta do Litoměřic, ovládnuta režimem a vyhrazena pouze pro vybrané a státem prověřené kandidáty na kleriky. (To není snižující hodnocení dotyčných, neboť jsem jeden z nich.) Česká církev byla odříznuta od teologického vývoje v cizině mnohem důsledněji než polská. Přes šikanování a omezování činnosti nebyla zničena polská církevní infrastruktura, a dokonce i v době internace kardinála Wyszyńskiego měl primas u komunistických úřadů zvláštní respekt a ke konci internace ho navštěvovali biskupové. Kardinál Beran byl vypuzen ze země. Tomáš Halík vzpomíná na to, jak přišel s projektem poprvé za kardinálem Tomáškem. Procházel zcela prázdnými potměnými sály arcibiskupského paláce, v jehož zdech bylo odposlouchávací zařízení, aby snad režimu neunikly ani poslední záchvěvy rozdrčené církevní správy. Kardinál Tomášek se cítil osamělý a v mnoha ohledech jistě také byl.

U nás byla na rozdíl od jiných zemí východního bloku zcela zlikvidována veřejná činnost řádů, diecéze zbaveny biskupů a zničen katolický tisk. Do prorežimních mírových organizací se podařilo získat řadu loajálních duchovních a jimi obsadit ve-

doucí místa. Na středním stupni tito lidé sedí často dodnes a zdusí spolehlivě každou novou iniciativu a demotivují její původce. Desetiletí vzniklo v disidentských kruzích, které byly v podezření jak u většiny tehdejších ordinářů, tak u dodnes funkčních činovníků střední vrstvy církevní správy. Tito lidé vždy soudili, že něco „nejde“, takže to pak skutečně nešlo.

c) *Příčina národní:* Katolictví patřilo v Polsku k národní mytologii a snáze našlo sjednocující symbol (Černou madonu v Čenstochově), což se o českém katolictví rozhodně říci nedalo. Nábožensky mnohem homogennější Polsko se snáze soustředilo na jeden projekt obnovy. Proticírkevní nechuť přežívala u nás pod povrchem nadále a znovu ožila po listopadu 1989. Je pravděpodobné, že mezi zainteresovanými odborníky a některými intelektuály se podaří prohloubit naše chápání Husovy otázky. Pro většinu lidí však Hus ztratil jako symbolická postava význam. Desetiletí vybralo celou řadu světců, kteří měli být symboly jednotlivých roků. Je paradoxem, že nejvýraznějším polistopadovým světcem se stal nevýrazný Jan Sarkander, jehož náhlé vynoření z polozapomnění vzbuzovalo smíšené pocity i u mnoha katolíků. Světci Desetiletí se mohli stát výraznými symboly, pokud by měli buď velkou úctu zezdola, nebo byla podnícena „zezhora“. Nestalo se ani jedno ani druhé.

d) *Příčina politicko-společenská:* Pád komunismu přišel z hlediska katolického probouzení příliš rychle. Svatořečení Anežky se sice navždy stalo symbolickou součástí příběhu o něžné revoluci, katolíci ale již nestačili proniknout do obecného povědomí jako jasná resistantní síla. Strana lidová drápající se usilovně z politického hrobu pak v roce 1990 dílo zkázy dokonala. Zatímco v době komunismu měla každá – i nepatrná – akce velký symbolický význam, v dalších letech již měly velké poutě a prohlášení pouze částečný vnitrocírkevní význam. Předem se chci bránit nařčení, že chci z katolictví dělat politickou záležitost. (Katolictví je politickou záležitostí i bez toho, ale ne *pouze* politickou.) Mediálním selháním bylo velehradské zasvěcení národa Panně Marii, které vyvolalo nevoli a posměch na straně jedné a pocit uraženosti na straně druhé. Mediálním selháním bylo i nešťastné prezentování restitucí církevního majetku. O jejich oprávněnosti jsem sice přesvědčen, ale i oprávněné nároky mohou vzbudit negativní emoce. Přes práh vnímavosti se církev dostala bohužel díky jiným věcem než podnětům k duchovní obnově.

Je třeba dodat ještě jeden nepopulární námět: desetiletí bylo zcela apolitické v době, kdy se společnost začínala stále více politizovat. Je to pochopitelné, protože projekt měl být uskutečněn oficiálně. Nalézt formu napojení Desetiletí na to, co tehdy hýbalo aktivními vrstvami společností, by byl nadlidský úkol vyžadující příliš velkou virtuozitu a prorockou předvídatost. Není to výčitka. Pouze konstatování, že Desetiletí mělo tu smůlu, že žilo vždy nečím jiným než právě okolní společnost.

e) *Příčina celocírkvní*: Situace církve se ve vyspělých evropských zemích (z hlediska kvantitativních dat) zhoršuje všude a nezdá se, že by jakýkoli sebelépe vymyšlený program nebo hnutí na tom mohly něco změnit. Evangelizace Evropy nebo Svaté roky všeho druhu nezmění nic na tom, že novovek vnesl do naší kultury důležité prvky: autonomního jedince, politickou a náboženskou pluralitu, další rozrušení struktur tradiční společnosti, hmotný blahobyt, reinterpretaci pojetí rodiny, sexuality, práce, národa a autority. Běžné diskuse v tisku se omezují na několik populárních témat jako antikoncepce, potraty, celibát a volba biskupů, a mnohem důležitější témata, jako je vyrovnání se s idejemi novověku a mezináboženský dialog zůstávají stranou. Česká církev nebyla většinou schopna nabídnout ani k pseudoproblémům ani k problémům žádné konkrétní návrhy řešení. Desetiletí několik takových témat navrhlo a v tom bylo zajímavé a mohlo přinést důležité plody. Nebylo však již v síle inspirátorů projektu tato témata dále zpracovat.

DOST BYLO OBEČNÝCH POJMŮ

Po přečtení své úvahy o Desetiletí jsem se svým výkonem nespokojen. Nepodařilo se mi vyjádřit něco podstatného, co jsem chtěl ve skutečnosti říci. Asi proto, že i já jsem se utápěl v obecných pojmech jako *církev, biskupové, lid, projekt, střední vrstva* a podobných mlhavostech. Navrhuji tedy na závěr dva body:

a) Skončujeme s obecnými pojmy a půjdeme k věci konkrétně. Nemluvme obecně o „krizi teologické fakulty“, ale ptejme se na to, co měl nebo neměl učinit každý konkrétní zainteresovaný člověk v té či oné konkrétní otázce. Zabývejme se více skutečností než idejemi. Mluvme o jednotlivých lidech, paragrafech řádů a protokolů, individuálních potížích a kauzách, publikační činnosti, syllabech přednášek a seminářů, té či oné knize – zkrátka pryč s mlhou.

Buďme vždy přesně schopni říci, co chceme. S tím souvisí i druhý bod.

b) Jako jsem kdysi (neúspěšně) navrhoval Desetiletí v jeho průběhu zrušit, navrhuji nyní vyhlásit ho znovu. Pokud se shodujeme na tom, že celý podnik mohl být úspěšný a nebyl, máme dobré důvody se do toho dát znova. Nemusí to být zrovna desetiletí, ale třeba úderná budovatelská tříletka před koncem tisíciletí. Dejme si rok oddech, neboť i neudělaná zkouška studenta vyčerpá, a pak si dejme reparát. Paralelně usilujme o blahorečení Josefa Zvěřiny. V beatifikačním procesu jsem ochoten dosvědčit dvě jeho heroické ctnosti: i za komunismu si zachoval smysl pro humor a přes věk pamětníka lepších časů měl rád mladé lidi. Zázrak musíme teprve vymodlit. Bude jím obnova teologické fakulty.

Myslím to obojí skutečně vážně? A proč by mělo záležet na tom, co já si o tom myslím?

VÁCLAV CÍLEK / SVATÝ VOJTĚCH - POSMRTNÉ PUTOVÁNÍ PASTÝŘE ZBĚSILÉHO LIDU

„Vykvetl nachový květ v českých zemích, z vznešených rodičů se zrodil ještě vznešenější syn, zlaté jablko vyrostlo z ušlechtilých ratolestí, narodil se chlapecek Vojtěch, jehož jméno vykládá se jako útěcha voje, krásný v tváři, ale ještě krásnější duchem.“

Bruno z Querfurtu, Legenda Nascitur purpureus flos sepsaná roku 1004

ŽIVOT

Neklidný, netolerantní a neúspěšný – tak můžeme hodnotit postavu biskupa Vojtěcha, ovšem s vědomím toho, že používat naše měřítka tolerance na prostředí, kde soupeření dvou politických skupin skončí vyvražděním celého rodu, neklid je známou skutečného hledání a úspěch je měřen především vztahem k věčnosti, je zavádějící stejně jako současné pokusy vytvořit z Vojtěcha propagátora evropanství. Byl sice přítelem německých císařů, mnichem v Itálii, bířmoval budoucího maďarského krále Štěpána a přinesl západní hodnoty k východním Prusům, ale jeho myšlenka Evropy propojené do jednoho celku společnými hodnotami byla spíš fiaskem a příkladem nevhodným k následování, tehdy i nyní. Evropa vždy byla spíš oním „koncertem národů a regionů“ než jakýmsi „spojenými státy evropskými“ a její civilizace je víc kulturou individualit, které jsou schopny se mezi sebou domluvit než souborem jednotných pravidel obrovského impéria. Tříštění evropských států, kdykoliv to okolnosti dovolovaly, do menších či větších regionů je toho důkazem. Potvrzuje to i naše nedávná historie.

Vojtěch, mnohokrát zmiňovaný a přechasto zapomínaný je v povědomí lidu držen víc v úctě než lásce. V barokních pověstech je spojován buď s živly – vegetací a studánkami nebo s trestem rouhačům a nezdořákům. Na obrazech a sochách vystupuje „do počtu“ jako doprovod svatého Václava, ale sám obvykle nic nečiní – nic nerozdává, nezachraňuje v nouzi, nečiní zázraky. Jeden z hlavních důvodů tohoto opomenutí je nepochybně spjat s ostatky – byly skryty, jak si ještě ukážeme, tak důkladně, že baroknímu člověku scházel onen kontakt, z něhož se rodí legendy.

Jeho život byl složitý a neklidem svého putování mi připomíná Kerouackovy hrdiny z románu „Na cestě“. Narodil se do pohnuté doby krystalizace českého státu a českého národa. Jeho otec Slavník ovládal polovinu Čech od Netolic až po polské Kladsko. Jakékoliv „kdyby“ je nevědecké, jak se říká, ale v té době doopravdy nebylo jasné, zda hlavním městem království nebude Kouřim a jeho zakladatelem nějaký

mýtický Slavníkovec Oráč. Konflikt byl zvýrazněn i tím, že Slavníkovci byli orientováni spíše na Sasko, zatímco Přemyslovci na soupeřící Bavorsko. Vojtěch sám se přijetím biskupské hodnosti přemyslovského knížectví stával částečným vazalem. Neustále byl nucen vyvažovat zájmy církve a silnou rodovou vazbu k opoziční politické moci se zájmy knížectví.

Dvakrát odešel z Čech. Podle kronikářů nemohl snášet zlé chování zběsilého lidu oddávajícího se mnohoženství a vraždám. Možná byl příliš neústupný, ale to pro biskupa není důvodem k opuštění stáda. Větší roli tu zřejmě sehrálo ono postavení třetí plochy mezi rodem a knížetem. Krásný postavou, moudrý duchem, urozený rodem, zapálený vírou prochází evropskými dějinami. Stýká se s papežem, králi, mistry teologie, císaři. Získává postavení biskupa a opět je opouští v touze stát se mnichem. Tuto vážnost a opravdovost charakteru (odečteme-li obvyklé hagiografické rysy) jeho současníci velmi zřetelně vnímali.

Výmluvná je i jeho mučednická smrt nedaleko pozdější významné ruské vojenské základny – dnešního Kaliningradu, založeného roku 1225 Přemyslem II. na čest svatého Vojtěcha. Prusové jej žádali, aby odešel. Nemohli totiž riskovat, že neznámý podivně oblečený cizinec podryje víru v místní božstva, což – jak každý z Prusů dobře věděl – bude mít za následek, že pole přestanou rodit a děti zemřou hladem. Byli ochotni s ním jednat slušně, ale Vojtěch, který se jinak celý život bál utrpení, se rozhodl neustoupit. Ani Prusové si ovšem nemohli nechat líbit podvracení knížectví, takže příběh skončil ke spokojenosti obou stran Vojtěchovou smrtí. Prusové na čas ochránili staré, dobré hodnoty a Češi a Poláci získali mučedníka, který je – když se zrovna nehádali o ostatky – spojoval. V 19. století se k Vojtěchovi dokonce přihlásili Slovinci mající nedostatek vlastních světců a prostřednictvím emigrantů jej exportovali do Ameriky, to už ale je příběh Vojtěchova kultu.

PROMĚNY KULTU

Mít vlastní tuzemské svěťce bylo pro středověké království velmi důležité – bylo to něco jako Nobelova cena, zlatá medaile v hokeji a členství v evropské unii. Ukazovalo to, že země je rovnoprávným členem společenství. Světec nebyl jakousi morálně-teologickou abstraktní koncepcí, ale v podobě ostatků musel být přítomen zcela tělesně. Navštívil-li dnes pravoslavný kněz Prahu a pátrá-li po ostatcích Prokopa, Ludmily či Vojtěcha je konsternován mizivou úctou poskytovanou kostem světců, které navíc nikoho – ani věřící – příliš nezajímají.

Ve středověku tomu bylo jinak. Břetislav I. za pomoci biskupa Šebíře nemohl roku 1039 odolat, aby vyloupení zlatého chrámového pokladu ve Hnězdně nespojil s vyzvižením ostatků sv. Vojtěcha, Radima a svatých pěti bratří. Byl-li by k tomu donucen, tak by raději vrátil zlato než kosti světců. To, co bylo z polského pohledu

sprostá loupež, se pro České království stalo translací – slavnostním přemístěním slaveným vždy 25. srpna. Krádež byla složitým způsobem legendisticky omluvena jako svolení sv. Vojtěcha vydané jen tehdy, vzdá-li se Břetislavovo vojsko pohanských hříčů.

Trumf, jakým ostatky nepochybně byly, vedl Břetislava k pokusu zřídit pražské arcibiskupství, ale prosebná výprava do Říma byla předstížena stížným polským poselstvím, jemuž vztek nad ztrátou propůjčil křídla. Už v Kosmově době musela mít vojtěšská úcta podobu lidového kultu. Mince z let 1118-1120 nesou obě postavy Přemyslovce Václava i Slavníkovce Vojtěcha. Samotný dobrý a ušlechtilý Kosmas kodifikující národní minulost z přemyslovského hlediska (nevymýšlel si, ale volil jednu určitou interpretaci historie) byl propagátorem vojtěšské úcty, ale ve své Kronice potlačil politické motivy příběhu a zdůraznil to zázračné odehrávající se mezi světcem a posvátnem. A konec konců myslím si, že udělal dobře, protože člověk nemusí vědět, jak špatný je svět.

Celé 12. století je dokladem rostoucí úcty, která se rozšiřuje i na sousedy Českého království. Bamberký biskup Otto založil již roku 1125 v Pomořanech svato-vojtěšský kostel. Rok na to byla při bitvě u Chlumce nesena korouhev sv. Vojtěcha připevněná na kopí sv. Václava, a když bitva skončila vítězstvím, nikdo nepochyboval o Vojtěchově moci (u Václava to bylo jasné od začátku). Rytířské 13. století pochopitelně přeje víc Václavovi, ale Vojtěch se etabluje jako jeho chudý a intelektuální doplněk. Spojení to bylo nanejvýš vhodné a žádoucí, protože středověký svět je ovládnut dualitou moci světské a duchovní. Přemyslovcům se začal tento kdysi nepohodlný Slavníkovec velmi hodit.

Výjimečným ctitelem Vojtěchovým byl Jan IV. z Dražic, který dal roku 1323 vytvořit nový, nebyvale krásný zlatý a stříbrný náhrobek nad Vojtěchovým hrobem. Jeho náklonnost je pochopitelná – sám byl biskup a sám žil v nejistých politických poměrech. Již o 13 let později dal zadlužený Jan Lucemburský kopat v blízkosti náhrobku a odvezl sochy z drahých kovů z hrobu sv. Václava. Rozhořčení z toho bylo náramné. (Nedivil bych se, kdyby to pražský lid komentoval: „Pak se divte, že to u Kreščaku dopadlo tak neslavně“). O to víc byl uvítán plán Karla IV. vybudovat nový honosný chrám na Pražském hradě, kde by byly vystaveny ostatky obou národních světců. Roku 1346 Karel IV. za účasti Arnošta z Pardubic Vojtěchovy ostatky sám prohlédl. Poté byly zabaleny a roku 1396, kdy stavba svatovítské katedrály dostatečně pokročila, uloženy uprostřed chrámu. Jsou deponovány tak důkladně, že v další české historii už nikdy nebudou hrát důležitou roli.

OSTATKY

Často si vzpomenu na chudé vystěhovalce z Turecka, kteří se dodnes vydávají na cestu do nového domova a jako jeden z mála svých majetků vláčí s sebou kosti rodičů a prarodičů. Nemusím tomuto vztahu rozumět, ale nesmím se mu smát. A to se týká celého toho středověkého i barokního divadla s ostatky, k němuž se dnes už ani církev příliš nehlásí.

Ve svatovítském chrámu Vojtěchovy ostatky několikrát měnily místo. Důležitou roli sehrál zejména obrovitý požár, který roku 1541 vyšel z Pětikostelního náměstí z domu zvaného Bašta. Padla mu za oběť část Malé Strany, ale zasáhl také věž u sv. Víta na Hradě. Od věže chytla i západní část chrámu prozatímně krytá šindely, takže Vojtěchův náhrobek z bílého mramoru byl celý žárem rozpuštěn. V letech 1421-1561 nebylo pražské arcibiskupství obsazeno, takže to trvalo léta než Ferdinand I. začal s obnovou kostela. Kostel zkrátil a přehradil zdí, na kterou později vymalovali scény z života Jana Nepomuckého. Tím se však Vojtěchův hrob octl mimo kostel. Nad ním byla roku 1576 zbudována malá kaplička, jež byla roku 1637 rozšířena. Jedním z důvodů rozšíření byla okolnost, že obrazoborecké bouře roku 1619 poškodily celé vnitřní vybavení chrámu, ale nedotkly se hrobů sv. Václava a Vojtěcha. O několik let později r. 1673 po Čechách koluje proroctví, že ten, kdo dostaví svatovítský chrám, vyžene pohanské Turky z Evropy. Tehdy se Matouš Zoubek pokoušel iniciovat dostavbu, ale o dva roky zemřel a peníze byly zapotřebí na vojnu s Turkem.

Počátkem března 1880 pokročila stavba svatovítské katedrály natolik, že 8. března začali dělníci z kapličky sv. Vojtěcha vynášet nábytek a varhánky. I přes písemné zprávy nebylo jasné, zda Vojtěchovy ostatky v kapli ještě jsou. Biskup Karel Prucha požádal architekta Mockera o pomoc. Vědělo se, že oltář kaple je dvoudílný. V horní dřevěné části stával obraz Matky Boží přenesený sem z kaple na Brusce. V dolní prodloužené části bývala kamenná podesta pokračující jakousi dřevěnou rakví považovanou za Vojtěchovu. Na svátek sv. Vojtěcha býval oltář kráslen a bylo zde vystaveno poprsí sv. Vojtěcha, do něhož byly zabudovány menší ostatky a křížek údajně patřící Vojtěchovi.

Dělníci v prázdné kapli přikročili k bourání katafalku, ale ke zklamání přítomných byl úplně prázdný. Avšak po odstranění dřevěné truhly se objevila deska z červeného mramoru silná 6 cm. Nesla nápis *Renovatum anno 1717*. Opět zavládl optimismus, protože se téměř najisto očekávalo, že pod deskou budou ostatky. Místo nich byla nalezena malá vyzděná schránka a v ní asi 4 cm dlouhá olověná krabička. Kanovník Bernard ji vyňal, ověřil pečeť, která byla připevněna ke stužce obepínající krabičku. Stužka se však při prvním dotyku rozpadla. Uvnitř ležela vybledlá *autentika* na papíře. Nápis nebylo možné přečíst ani za pomoci lupy a papír se rovněž rozpadl. Naštěstí byly na dně krabičky úlomky kostí, na nichž bylo napsáno, že se jedná o ostatky svatých pěti bratří. Pečeť náležela pražskému arcibiskupovi (1612-22) Janu

Lohelioví, který pohnutého roku 1621 po útěku zimního krále Fridricha Falckého celý chrám znovu vysvětil a do oltářů vložil nové ostatkové schránky.

Při dalším bourání se objevily desky z bílého mramoru, na kterých byly patrné stopy požáru z roku 1541. Dál se kopalo s velkou opatrností, ale opět se nic nenašlo. Teprve v úrovni podlahy přišli dělníci na šest dlouhých pískovcových kamenů podobných jiným vstupům do hrobek. Napětí velmi vzrostlo. Jeden z dělníků nadzvedl krajní kámen, pod nímž bylo vidět prázdný prostor a jakousi rakev. Okamžitě poslali pro světícího biskupa. Ten kázal vrátit kámen na původní místo a zapečetil jej.

Patnáctého března ve dvě odpoledne se sešla komise složená z církevních hodnostářů, archeologů a dalších významných postav. Nakonec dorazil arcibiskup baron Weber v doprovodu významných důstojníků. Světící biskup podal věcný přehled situace, vysvětlil, proč se kaple bourá a jaké jsou dosavadní nálezy. Poukázal na zapečetěný kámen a řekl, že do hrobky dosud nikdo nenahlédl. Arcibiskup vyzval ostatní ke zbožné pozornosti a litoval, že profesor Tomek dlí mimo Prahu. Pak se dali do práce.

Netrvalo ani půl hodiny, když bylo zřejmé, že v hrobce spočívá prastarý relikvíář podobný tvarem relikvíáři sv. Wolfganga, biskupa řezenského, který podpořil založení pražského biskupství, a proto byl vždy v Čechách ctěn. Profil hrobky byl změřen na 302 x 72,5 cm a samotný relikvíář měl rozměry 112 x 38 x 32 cm. Asi v jedné čtvrtině hrobky se nacházelo přepažení nízkou pískovcovou zídou a za ní ležely kusy zpráchnivělého dřeva, snad zbytků starých relikvíářů.

Vojtěchův relikvíář je zhotoven ze dřeva pobitého olověným plechem. Dělníci opatrně sňali víko a dychtivým zrakům se objevila podlouhlá, olověná schránka ovázaná páskou a zapečetěná podlouhlou pečetí s prastarým písmem. Na vrchu schránky ležela olověná destička s latinským nápisem. Kanovník Bernard ji odložil na připravený stůl. Svědek těchto událostí píše: „Nedá se snadno popsati, jaká dychtivost a napnutost v té chvíli opanovala.“ Profesor Emler mezitím vyluštil nápis a nahlas četl: „*Capsa cum corpore seu reliquii s. Adalberti episcopi et martyris*,“ takže bylo jasné, že uvnitř jsou Vojtěchovy ostatky. Spontánně se ozvalo *Deo gratias!* Nemalá radost zářila z očí.

A pak následovalo nové, nečekané překvapení, jehož se nikdo nenadál. Na podlouhlé pečetí byla rozluštna slova „*Arnestus archiepiscopus pragensis*“ neboli Arnošt, arcibiskup pražský. Byl to téměř tuplovaný zázrak, protože Arnošt sám měl pověst svěťce. Kanovník Bernard otevřel schránku, ve které konečně našel kosti obalené šedou, hedvábnou rouškou. Na látce ležela třetí destička s nápisem potvrzující, že ostatky patří i dalším světcům. I nastala ještě větší radost.

Pak opět schránku zabalili. Arcibiskup přijal berlu a mitru. Kanovníci umístili relikvíář na máry a vynesli jej z kaple. Právě v tu chvíli začaly na věži svatovítské zvonit a to způsobilo nemalé pohnutí. Před kaplí stálo nižší duchovenstvo a pražští zvědavci. Mnozí poklekli a zanotovali píseň upravenou snad samotným sv. Vojtěchem:

Hospodine, pomiluj nás. Jiní plakali a pro slzy nemohli zpívat dál. Všichni si uvědomili, jak hlubokou úctou k ostatkům český lid chová a to i nevěřící. Průvod pak relikviář uložil v kapli proti náhrobku Jana Nepomuckého, kde děkan Prucha dal upravit prostor pro ostatky sebrané zejména Karlem IV. Po slavnostním uložení se komise odebrala vyluštit olovené destičky a pořádit zápis. Panu Mockerovi bylo uloženo zachovat hrobku pro příští uložení a biskup nařídil vyrytí další, již čtvrté olovené destičky.

Nález hluboce zapůsobil na pražský lid a zároveň nesmírně rozzlobil Poláky, kteří již jednu pravou lebku svatého Vojtěcha měli. Spory trvaly dalších dvacet let a např. Mikoláš Aleš je komentoval kresbou, na které se sv. Vojtěch ptá Pánaboha, kde je vlastně jeho pravá lebka, a Hospodin mu odpovídá, že na to je i on krátký a odkazuje ho na rozhodnutí církevní konzistoře. Polozapomenutý (již opět!) relikviář je dodnes uložen naproti náhrobku Jana Nepomuckého, ale v podlaze západní části kostela již zeje díra pečlivě Mockerem ochraňovaná pro opětovné uložení pastýře zběsilého lidu.

DECH KOSTÍ

V Řeckých pašijích Bohuslava Martinů říká Fotis, kněz řeckých vyhnanců z Turecka: *Dcero všemohoucího, mohutná skálo! A ty vodo, jež neznáš konce a tryskáš z kamene, abys uhasila žížeň jelena i sokola. A ty ohni, jež dřímáš ve dřevě a čekáš, až tě člověk probudí. Budiž požehnána hodina našeho setkání. Jsme lidé na útěku před divochy, divými lítými duchy. Přinášíme kosti svých otců...* A sbor odpovídá: *Kosti svých otců. Kéž zapustíme kořeny mezi těmito skalami a kamením. Vyslyš nás, Pane.*

V druhé polovině minulého století, ve věku nadějí Julese Vernea, Eiffelovy věže a superfosfátu, se vzrušujícím tématem rozhovorů stával tlak páry v kotli mocného stroje, železo a nýty či rozteč oblouku železničního mostu postaveného 48m nad Dyjí v roce 1871. Nastával druhý věk železa, jehož dětmi byly kladenské pece, ejpovické hrudkovny i svět, v němž kosti předků – ochrana před lítými duchy i způsob, jak se spojit se zemí – přestaly být zajímavé. Svorníky a nýty, ruda a uhlí, Robur Dobyvatel a ze zdí chvatně sundávané Gareisovy litografie rakviček s ostatky, pohřeb žehem a neporozumění Jeneweinovi, spory o to, kdo má pravější lebku svatého Vojtěcha. A pozvolna najednou pozapomenuté ostatky, opuštěné dešťové madony a milostné sošky stávající se potravou kunsthistoriků. Jen Pražské Jezule, boleslavské paládium a svatohorská madona zůstávají leč spíš jako historická památka než nádoba milostí.

Dnes si s nimi nevíme rady. Nelze se vrátit k víře otců, jsme už jinde a dobře víme, jak pochybná může být pravost. Ale dívám se na děti prohlížející si v archeologickém oddělení kostry. Vodím americké studenty do českých kostnic a sleduji nedůvěřivé a zvědavé pohledy, fascinaci pomíjivostí: *Ty kosti, to jsme my? Takový prach?* To by u nás hygienik nepovolil. Mnoho lidí si se zvláštním zaujetím prohlíží v člancích E. Vlčka kosti králů a světců. Nevede je vědecká zvědavost, ale mystérium po-

míjivosti a také (vím to) ozvuky dávné úcty v mírně bulvárním ladění. Kostí předků nám dávají jasně najevo, že jednou splyneme s hlínou a zemí a že to není nic strašného. Kostí světců jdou ve své zprávě ještě dál – hlína, zrno a smrt jsou jednoduché a přirozené věci, ale je tu ještě posvátno a úzká brána vedoucí tam, kde nebyl ani dr. Moody. *Dech kostí*, intimní a posvátný. Nedá se popsat a je neslušné do něj vnikat.

Dech kostí. Slyšel jsem o člověku, který díky svému výzkumu měl přístup k různým ostatkům. Občas kousek odlomil či odřízl a začal je shromažďovat jako kuriozity, jako jiný sbírá známky. Roky je ukládal do krabiček, občas bral do ruky, stíral prach. Uplynulo deset let a ten člověk začal shánět zlatníka, který by mu zhotovil ostatkový kříž. Vždyť takové věci musí být důstojně uloženy a sloužit všem! Věděl a ví, že je jednou vrátit do kostela. Mohla to být docela pěkná svatokrádež, ale díky dechu kostí se vymkla z ruky.

Nepropaguji kult ostatků, jenž něco jiného než kult světců. Nevěřím na historickou pravost mnoha z nich. Nemusí být pravé, ale nepochybuji o tom, že jsou opravdové. Vane z nich síla i bezradnost. Je to jen připomenutí smrti? Nebo náznak toho, že ji lze překročit? Nevím, jak se k nim mám chovat, a neznám recept pro ostatní. Příběh kostí sv. Vojtěcha ukazuje jednu důležitou věc – bez ostatků, milostných předmětů a svatých míst, bez tohoto zakotvení ve hmotě, v materii kult často zplauje do abstraktní konstrukce. Vojtěch je od 14. století, kdy mizí jeho ostatky, uctíván, ale ne milován. V Čechách je jakoby duchem nepřítomen, je to svatý do počtu s trochu nepřijemnou pověstí mravokárce na rozdíl od Nepomuka nebo Václava.

Hovoří-li dnes Církev o Vojtěchově evropanství, tak mu myslím ubližuje, protože z něj vytváří nějakou historicko–politickou abstraktní figuru. Zapotřebí je však, aby ostatky svatých byly dostupné, aby bylo možné přicházet k hrobům světců a dotýkat se jich. A je-li v tomto kontaktu opravdovost, pak se sama od sebe prosadí a čas ukáže lidské pohnutky. Možná to občas není v dechu kostí, ale v nás, kteří v nějaké hlubší poloze víme, že slova, i krásná slova, vítr odvané a voda odplaví, ale že materie nelže a na hrobech světců se dá vystavět chrám.

Desetiletí duchovní obnovy pro mne znamená tu více, tu méně úspěšný pokus zakotvit nás, vykořeněné a na útěku před divochy a lítými duchy, do hlíny a skal mezi kosti světců a předků ze země věčného domova. A někdy lituji, že jsme přečasto začínali slovy a ne dechem kostí.

16. října 1997
bude v Klementinu zahájena výstava

SLOVINSKO NA KONCI DRUHÉHO TISÍCILETÍ,

kterou pořádá Slovanská knihovna při Národní knihovně ČR.

Týž den se uskuteční kolokvium na téma
*Samostatný stát mezi většími sousedy –
podnět pro slovinskou politiku a kulturu.*

VINOHRADSKÉ KNIHKUPECTVÍ NAKLADATELSTVÍ LIDOVÉ NOVINY

Jana Masaryka 58, 120 00 Praha 2, tel. 02/24 25 03 65